

Kambodjas bönder pressas av sockerjättar

BLODSOCKER Sedan år 2010 har 770 000 kambodjaner drabbats av markstölder av stora sockerproducenter. Människorättsorganisationer lägger skulden på en korrupt regim. Men även på EU för att ha givit denna regim särskilda handelsförmåner.

SvD I KAMBODJA

TEXT: IVAR ANDERSEN

FOTO: JONAS GRATZER

”
Markstölder sker alltid i samarbete mellan regeringen och privata företag. Ägarna tillhör den inhemska eliten.

Alice Harrison, människorätts- och miljöorganisationen Global Witness.

– **Från början sa** företaget att det skulle utveckla området och skapa jobb. Sedan kom de med bulldozers.

Theoun Chantang, 27, arbetar åt en av Kambodjas otaliga sockerproducenter. Han insisterar på att göra intervjun djupt inne i sockerfälten, utom syn- och hörhåll från förmännen som patrullerar plantagen i bilar.

Fram tills 2010 var han självförsörjande jordbrukare. Liksom nästan alla andra i byn Ou Ongkom i centrala Kambodja. Sedan kom, med stöd av lokala politiker och skyddade av lokal polis, Phnom Penh Sugar.

Företaget utlovade kompensation för marken som beslagtogs. Nytt land att bruka.

Vissa ersattes med mindre jordlotter. Ofta låg dessa långt bort från byn, som regel var de oröjda och hade tagit år av ansträngningar att iordningställa för odling.

Andra fick ingen kompensation alls. Theoun Chantang var en av dem.

– De sa att jag hade skogsmark och att det bara var jordbruksmark som ersattes, säger han.

Bybornas, stundtals våldsamma, protester mot markstölderna gav inget resultat. En marsch till huvudstaden bemöttes med tystnad. Försöken att på juridisk väg hävda ägarskap har fastnat i en fientlig byråkrati.

Sex år har gått sedan sockerbolaget kom till byn. Motvilligt tvingades många acceptera den nya ekonomiska ordningen – där småskalighet och oberoende slagits ut av industri och låglönearbete. Många tog anställning på sockerplantagen. Theoun Chantang vägrade länge. Men för två år sedan blev han pappa.

– Jag känner mig alltid sorgsen när jag är här. Företaget stal mitt land. Men jag har ingen utbildning och det finns inga andra jobb. Om jag inte arbetade här skulle jag inte kunna köpa ris och grönsaker åt min familj, säger han. Lönen är 15 000 riel – drygt 30 kronor – om dagen.

Det som hänt i Ou Ongkom är inte unikt. Byn delar sitt öde med hundratals andra runt om i Kambodja. Sedan år 2000 beräknas runt 770 000 människor – eller sex procent av Kambodjas befolkning – ha drabbats av markstölder. 22 procent av landets totala yta omfattas. Räknat i odlingsbar mark skulle andelen öka ytterligare.

Ly Yong Phat, som äger Phnom Penh Sugar, är på många sätt en typisk förövrare. Förutom senator för styrande Kambodjanska folkpartiet är han även ekonomisk rådgivare till långvarige premiärministern Hun Sen.

– Markstölder sker alltid i samarbete mellan regeringen och privata företag. Ägarna tillhör den inhemska eliten, säger Alice Harrison från människorätts- och miljöorganisationen Global Witness.

Global Witness har i detaljerade rapporter kartlagt hur denna inhemska elit skapat sig enorma förmögenheter i det snabbväxande Kambodja, samtidigt som 20 procent av befolkningen lever under

fattigdomsgränsen. Enbart premiärminister Hun Sens närmaste familj beräknas vara god för fem-tio miljarder kronor och har kopplingar till storföretag som Apple, Nokia och Nestlé. Och sockerbolagen har egna internationella intressenter.

– Det är ganska få europeiska företag som själva har fått landkoncessioner, men om du tittar på investerarna så hittar du bland annat Deutsche Bank och Internationella finansieringsbolaget som är en del av Världsbanken. Först ser det ut som en lokal historia men om du tittar globalt hamnar du på vår egen bakgård, säger Alice Harrison.

Hon menar att konsekvenserna av markstölder – en påtvingad och genomgripande förändring av hela tillvaron – kan vara svåra att förstå för någon i det postindustriella Västeuropa.

– 80 procent av Kambodja är landsbygd, människor har förlitat sig på skogen i generationer och nu förlorar de hela sitt uppehälle över en natt. Föreställ dig att du vaknar en dag av att en bulldozer demolerar din trädgård och du blir bortkörd av beväpnade vakter. Du skulle förmodligen gå till polisen. Men här är polisen genomkorrumpad och du riskerar att fängslas för att stå upp för dina rättigheter, säger Alice Harrison.

Nhuy Him, 54, hade fyra hektar land. Det gav en mager men pålitlig försörjning. I dag lever hon och familjen i fattigdom.

– Det har blivit svårare och svårare för varje år sedan företaget stal mitt land, säger hon. Nu kan jag inte odla ris längre utan måste köpa det på marknaden.

Riset födde inte bara hennes fem barn, det var också den valuta kring vilken Nhuy Hims ekonomi cirkulerade. Det familjen behövde magasineras. Resten byttes mot grönsaker, kyckling och nötkött. Och förutom ett uppehälle var lantbruket ett sätt att leva. Nu sitter Nhuy Him, van vid att arbeta på risfälten, hemma sysslolös.

Hon har gett upp förhoppningen om att få tillbaka sitt land. I stället står hoppet till att företaget ska kompensera henne för markstölden. Förhandlingar har pågått i flera år, men ännu har ingen i byn fått ett öre.

– Jag hoppas att företaget betalar för marken det stal. Då ska jag köpa nytt land och odla ris igen, säger Nhuy Him.

En av hennes söner går iväg för att jaga grodor med pilbåge. Han går fortfarande i skolan, jakten är ett sätt att försöka bidra till försörjningen. En annan son, den äldste, har valt att ta anställning hos företaget. Familjen är helt beroende av inkomsten.

– Magen är starkare än stoltheten, säger Nhuy Him. Vår familj behöver verkligen pengarna.

Kambodja har inte alltid varit en sockerproducent att räkna med. Fram till slutet av 2000-talet var exporten obefintlig. 2013 hade den vuxit till 65 000 ton, varav 99 procent skeppades till Europa.

Brytpunkten kom när EU år 2009 beslutade att inordna socker i det program som går under nam-

Theoun Chantang, 27, går igenom sockerfältet som han tidigare ägde innan bolaget som han nu jobbar för beslagtogs det. Tidigare var han självförsörjande som jordbrukare, men nu är han helt beroende av lönen han får.

"Mänskliga rättigheter sätts fullständigt ur spel med anledning av ett europeiskt program"

→ net Everything But Arms (EBA) – Allting utom vapen.

Everything But Arms ger särskilda handelsförmåner till 49 länder som av FN klassificerats som tillhörande de "minst utvecklade". I fallet med sockret innebar programmet såväl tullfrihet som ett garanterat minimipris. Och i förlängningen – enligt den ideella organisationen Equitable Cambodia, en samarbetspartner till svenska Forum Syd – att hundratusentals kambodjanska jordbrukare berövades sitt land.

– Särskilt inom sockersektorn ser vi att regeringsanknutna företag missbrukar Everything But Arms för sin egen vinning, och som ett resultat har människor blivit vräkta och fördrivna. Handelsavtalet ska minska fattigdomen men på grund av missbruket och bristen på tillsyn har resultatet i Kambodja blivit det motsatta, säger Eang Vuthy, ordförande för Equitable Cambodia.

Organisationen dokumenterar markstölder och bistår drabbade samhällen med juridiskt stöd. Men har också, tillsammans med en lång rad lokala och internationella samarbetspartners, arbetat gentemot kommissionen, parlamentet och medlemsländerna.

Ansträngningarna har gett vissa resultat. Åtminstone i Bryssel. På plats i Kambodja har ännu inget förändras.

– EU är också en stor del av problemet, säger Eang Vuthy. Unionen måste se till att dess policy inte bidrar till människorättsbrott. Kommissionen säger att det här är en prioriterad fråga men det har den sagt i flera år nu. Vi ifrågasätter den politiska viljan för vi vet att EU har kapaciteten att påverka.

Europaparlamentet uppmanade i en resolution 2012 kommissionen att låta utreda de kambodjanska markstölderna. Liberalernas Cecilia Wikström, som under ett besök i landet sett effekterna av Everything But Arms på nära håll, var en drivande kraft bakom arbetet.

– Mänskliga rättigheter sätts fullständigt ur spel med anledning av ett europeiskt program. Det är något vi aldrig kan acceptera, så får det inte gå till, sade Wikström i en intervju i Sveriges Radios Ekot 2013.

Efter ytterligare en parlamentarisk resolution 2014 inleddes slutligen en översyn. Resultatet har ännu inte offentliggjorts men Kambodjas sockerexport till Europa har likväl fallit snabbt. Bland annat slutade den brittiska storkunden Tate & Lyle, återförsäljare till läskjättarna Coca-Cola och Pepsi Co, att köpa kambodjanskt socker när de drabbade lantbrukarnas kamp började uppmärksammas globalt.

Kambodjas oligarker må känna smällen mot sina plånböcker, men de har ännu inte behövt oroa sig för juridiska repressalier. En nyligen aviserad policyförändring från Internationella brottmålsdomstolen i Haag, ICC, kan förändra detta.

Sedan några år tillbaka driver brittiska advokatbyrån Global Diligence en juridisk kampanj för att

Soth Tim, 40, (th) från byn Ou Ongkom blev bestulen på fyra hektar mark av företaget Phnom Penh Sugar. Hon tilldelades ny mark – som dock ligger långt bort. Dessutom var det skogsmark som hon inte har råd att röja upp så att hon kan odla.

Theoun Chantang, 27, åker på en traktor igenom sockerfälten som han jobbar vid.

FAKTA

Markstölder i Kambodja

Totalt har runt 770 000 kambodjaner drabbats av markstölder sedan år 2000.

En typisk markstöld inleds med att regeringen och ett privat affärsintresse, ofta med kopplingar till tongivan-

de medlemmar i styrande kommunistpartiet CPP, gör upp om en landkoncession. Företaget vräker därefter med stöd av polis eller militär de bönder som brukar mark-

Enligt kambodjansk lag kan bönder göra anspråk på att äga mark som de brukat

i fem års tid. Människorättsorganisationer beskriver lagen som progressiv, problemet är istället det korrupta rättssystemet.

De som protesterar mot markstölder riskerar både juridiska repressalier och utomrättslig bestraffning. Grovt våld mot lantbrukare,

inklusive flera mord och dödsfall, har dokumenterats.

Globalt beräknas drygt 37 miljoner hektar, motsvarande en areal något större än Tysklands, ha stulits sedan år 2000.

KÄLLOR: AMNESTY, GLOBAL DILIGENCE, EQUITABLE CAMBODIA, GLOBAL WITNESS

”

Om du jämför en kambodjansk minister med en fotsoldat i IS, vem är mer sannolik att förändra sitt beteende på grund av en rättegång i ICC? Självklart den som har mer att förlora.

Richard J Rodgers, jurist på Global Diligence.

Thon Phea, 15, skyddar sig med en virad t-shirt runt ansiktet mot bekämpningsmedel som han sprutar på sockerfälten.

ställa den kambodjanska eliten inför rätta. Den 15 september vanns en viktig delseger när ICC:s chefsåklagare Fatou Bensouda förklarade att tribunalen – som sedan etableringen 2002 behandlat mål som rör folkmord, krigsbrott och brott mot mänskligheten – ska bredda sitt fokus. Och i enlighet med nya riktlinjer ge ”miljöförstöring, olaglig exploatering av naturresurser och markstölder” särskilt hög prioritet.

– Jag tror att det är ett direkt resultat av vårt arbete ICC har inte enbart accepterat våra argument utan också insett att ämnet är så viktigt att det måste prioriteras. Åklagaren förstår att när du tar folks hem hotas hela stabiliteten i ett samhälle, säger Richard J Rodgers, jurist på Global Diligence.

Rättvisans kvarnar mal långsamt i Haag. Och Kambodjas regering har via talespersoner kallat stämningen ”ett skämt”. Men Richard J Rodgers tror att processen redan spridit en påtaglig oro i Phnom Penh. Och att möjligheten till ansvarsutkrävande kommer att fylla en avskräckande funktion.

– Jag tror att detta har större potential att påverka än något av ICC:s andra mål hittills. Förövarna är inte galningar i en djungel eller en öken som följer en medeltida ideologi, de kallar sig demokrater och har höga positioner inom det militära eller affärsvärlden. Om du jämför en kambodjansk minister med en fotsoldat i IS, vem är mer sannolik att förändra sitt beteende på grund av en rättegång i ICC? Självklart den som har mer att förlora.

Markstölderna har inte minskat sedan de europeiska uppköparna flydde utan enligt Global Diligence tvärtom intensifierats de senaste två åren. När sockret i stället måste säljas till lägre pris på den öppna världsmarknaden blir expansion en logisk strategi för att balansera inkomstbortfallet.

I Ou Ongkom sträcker sig plantagen så långt ögat kan se. Kilometer efter kilometer av sockerrör i raka rader, en monokulturell skog genomskuren av större och mindre grusvägar för jordbruksmaskiner och arbetskraft. Längs en av dessa står Thon Phea och besprutar ogräset som riskerar att stjäla näring från avsalugrödan.

– Man ska inte stå i vinden. Företaget ger ingen utbildning men de andra har lärt mig hur han ska göra, säger han.

Thon Phea är 15 år och har varit anställd i två veckor. Att fördela och försöka undvika gift är hans första erfarenhet av arbetslivet. En t-tröja är virad över ansikte och mun.

– Jag täcker ansiktet för jag är orolig att bli förgiftad och efteråt måste man tvätta sig noga, säger han.

Vad bekämpningsmedlet som får armarnas oskyddade hud att kli heter vet Thon Phea inte. Företaget har slitit bort etiketterna från de blå plasttunnor det levereras i.

Chay Khanha, 55, säger att familjen klarar sig ekonomiskt men är fattigare än tidigare. Hon har själv sökt jobb på sockerbolaget men fått nej.

Ivar Andersen är medarbetare i SvD Näringsliv.
naringsliv@svd.se